

Sint Gregoriusblad

Maandschrift tot bevordering van kerkelijke toonkunst/Officieel orgaan van de
Nederlandse Sint Gregorius-vereniging/Oppericht Januari 1876

Hoofdredactie: Dr. J. Vollaerts S.J., Plompetorengracht 3, Utrecht, past. Jac. Duijves, A'dam
Medewerkers: de zeereerw. heren H. Bruggeman, dr. P. de Bruyn, A. van Hoek, dr. L. Kat,
J. Keet, drs. R. Salomons, mag. P. Schmit O. Carm. en de heren drs. J. Bank, A. de Klerk,
J. Laarveld, prof. R. Lenaerts te Leuven, W. Paap en P. Visser

TWEEENZEVENTIGSTE JAARGANG / NUMMER 11 / NOVEMBER 1951

DE KARTUIZERS EN DE GREGORIAANSE KWESTIE

De stand van zaken in 1951

99 **G**REGORIAANSE kwestie", een nogal simplistische benaming gebruiken we hier als samenvattende term voor hoofdzakelijk twee problemen: 1e, welke muzikale tekst der gregoriaanse melodieën moet er gezongen worden? 2e, hoe moet deze ritmisch worden vertolkt? Wat dus is ten opzichte van dit dubbele vraagstuk de positie der Kartuizers?

Toen de beroemde, bevrijding brengende en stootgevende initiatieven van Pius X aan de westerse Kerk de gregoriaanse melodieën teruggaven in een vorm welke de originele zo dicht benaderde als destijds maar mogelijk was, hebben ook de oude kloosterorden die hun eigen lezing van het gregoriaans bezaten, deze herzien volgens hun meest gezaghebbende handschriften. Zij hebben namelijk Rome's richtlijnen zo opgevat, dat zij in de grootse „sym-ponia" (samen-zang) der kerkelijke *laus perennis*, de muzikale vormen bestendigen moesten of mochten, 1) waarin hun eerste vaders en heiligen God hadden lofgezongen. Het baanbrekend werk was begonnen door de zonen van Dom Guéranger, en reeds in 1899, dus nog tijdens het pontificaat van Pius' grote voorganger, hadden ook de Cisterciënsers een verheffend voorbeeld gegeven door de heruitgave van hun eigen, door S. Bernardus en zijn commissie herziene *Graduaal van 1148*. De Norbertijnen en de Dominicanen verzorgden eveneens edities volgens hun respectieve prototypen.

Een achterstand.

De Kartuizers zijn bij deze allen lang ten achter gebleven. Zij waren in het bezit van een de eeuwen door met uitzonderlijke zorg afgeschreven melodische tekst, welke tot op onze dagen ongewoon zuiver de aquitijnse lezing van het gregoriaans heeft bewaard, zoals die gezongen werd in de streek van Lyon en Vienne. Vasthoudend en meer traditioneel dan wie ter wereld ook, als de monniken van S. Bruno zijn, kon de kartuizergeneratie van het begin dezer eeuw zich gemakkelijk koesteren in de waan dat de wijze van vertolking die zij van het voorgeslacht had overgenomen en verantwoord meende door de theoretische tractaatjes destijds in de orde bekend, eveneens die van haar oudste vaders was.

Deze zangwijze was aequalistisch, doch op de manier niet van de 12de en 13de eeuw, maar van de 17de en 18de: een langdradige, kleurloze opeenvolging van veelal

met bedenkelijk gemis aan legato en nuance, uitgebrachte tonen. Dat de uit diezelfde 17de en 18de eeuw stammende notatie in dikke kwadraatnoten de oorspronkelijke neumen verwarde en verdoezelde, kon bij zo'n interpretatie nauwelijks als een gebrek gevoeld worden. De vele verticale strepen, alle van gelijke lengte, welke oorspronkelijk tot verschillende systemen behoorden en deels als afscheiding van woorden en lettergrepen, deels als nauwkeuriger afbakening der neumen, deels ook als aanduiding der groepen (voor de mora vocis) waren bedoeld, hadden sinds 1600 alle de betekenis van pauzen gekregen, welke, door de steeds trager wijze van uitvoering, in zo groten getale ook min of meer onontbeerlijk waren geworden.

Bij het alom elders van jaar tot jaar voortgang makend herstel van de neumatische notatie en een op zijn minst aesthetischer en welbeschouwd ook waardiger vertolking van het gregoriaans, kon het echter niet uitblijven, dat, hetzij door de intrede van in de geest van dat herstel opgevoede candidaten, hetzij door contact met de gedurig in het licht gegeven documenten, ook onder de Kartuizers het bewustzijn rijpte, dat men muzikaal-historisch „fout” was. Men begon in te zien dat men niet de traditie van Guigo en de zijnen aanhing, maar een betreurenswaardige vervorming daarvan uit de 17de en 18de eeuw. 2) Naarmate deze lessen van de aan het licht gebrachte kartuizerhandschriften van de 12de en 13de eeuw wijder en dieper doordrongen, rijpte het verlangen naar verbetering.

Doch alvorens dit verlangen bevrediging kon vinden in een correctie der koorboeken, diende men zich ernstig te bezinnen. Welke weg precies zou men inslaan, en hoe ver zou men gaan?

Verskillende wegen.

Want verschillende wegen stonden open. Men kon, gelijk reeds lang andere orden in het bezit van een eigen lezing van de gregoriaanse zang hadden gedaan, de boeken herzien volgens de meest gezaghebbende handschriften. Men kon ook, aangezien de Kartuizers voor het Officie de regeling van de H. Benedictus volgen, de zang overnemen van de romeins-monastieke ritus.

Maar deze laatste is voor de volledige nachtgetijden, welke juist in de liturgie der Kartuizers zo'n belangrijke plaats innemen, nog steeds niet in druk verschenen. En tegen de eerste oplossing rezen bezwaren uit de wetenschap, dat men er in sommige orden, die ze indertijd hadden gekozen, in stijgende mate onvoldaan over was.

Père Delalande O.P., die zich eerst als begaafd dilettaant had ingelaten met onderzoekingen naar de historische en aesthetische waarde van het Dominicaanse Graduaal, had zich ten slotte op dit terrein mogen specialiseren en gaf in 1949 zijn „Le Graduel des Prêcheurs, recherches sur les sources et la valeur de son texte musical” in het licht, dat de substantiële afhankelijkheid van dit Graduale van dat der Cisterciënsers bewees en dat door een onbevagen en degelijk verantwoorde critiek der musicologische beginselen van S. Bernardus en de zijnen een schaduw wierp over de muzikale nalatenschap van beide orden. Zijn conclusie was: in plaats van uit verkeerd begrepen piëteit vast te houden aan een zang, welke thans onweerlegbaar minderwaardig en in lang niet zeldzame gevallen een corruptie van het authentieke gregoriaans was gebleken, moesten de Dominicanen, orde die het „Veritas” (Waarheid) tot wapenspreuk heeft, een poging doen op eigen gelegenheid, in de trant van de door hemzelf uitgevoerde reconstructies, de oorspronkelijke lezing der gregoriaanse melodieën en hun originele vertolkingswijze te achterhalen. Daarmee zouden ze, volgens hem, wel niet aan de letter van de muzikale regelingen der eerste Predikbroeders, maar dan toch heel en al aan de geest welke deze inspireerde, getrouw blijven. Deze voorvaderen in S. Dominicus hadden immers de authentieke traditionele zang der Kerk gewild, en hem gezocht waar zij meenden hem het best te kunnen vinden.

Het betoog van père Delalande had begrijpelijkerwijze ook bij de Cisterciënsers reacties gewekt, en daar werd al spoedig een nieuwe grondige bestudering van het vraagstuk noodzakelijk geacht en de wenselijkheid overwogen van ofwel een herziening van de muzikale arbeid der commissie van 1148, of een herstel van de lezing welke daarvóór onder S. Stephanus Harding in gebruik was, of een radicale hervorming in de geest van die welke père Delalande bij de Dominicanen voorstaat.

Was het voor de Kartuziers verantwoord tot de zang van hun eerste vaders terug te keren, waar Cisterciënsers en Dominicanen aarzelden op dit punt hun „gouden oertijd” getrouw te blijven? Men heeft het zich onder de zonen van S. Bruno terecht afgevraagd, maar kennis van zaken en begrip voor de heel bijzondere eisen van het kartuizerleven moeten wel leiden tot de praktische conclusie welke het Generaal Kapittel van 1951 getrokken heeft, namelijk dat voor de contemplatieven der Chartreuse een zo zuiver mogelijk herstel van de melodieën en de wijze van uitvoering der generatie van Dom Guigo c.s., der twaalfde eeuw dus, de aangewezen weg is.

BENOIT DU MOUSTIER.

Aantekeningen.

1) Aldus heeft men gewoonlijk opgevat hetgeen Pius X schreef in zijn *Motu Proprio*: „Melodiae Ecclesiae, quae gregorianae dicuntur, in sua integritate et puritate juxta vetustissimorum Codicum fidem restituentur, ita tamen ut peculiaris ratio legitimae traditionis habeatur, quae in Codicibus per tot saecula et praxi hodierna continetur. . .” (ASS. Vol. XXXVI, p. 589). Voor de Kartuziers geldt bovendien dat Pius XI hen in de Apostolische Constitutie „Umbratilem”, waarmee hij de nieuwe uitgave hunner regels goedkeurt, prijst, omdat ze het ganse Officie „ad vetustissimos suorum codicum gregorianos concentus totum atque integrum concinant” (AAS, 1924).

2) Guigo, in het Frans Guigue(s) en niet Guy (= Guido) zoals prof. F. van der Meer hem noemt in „*Keerpunt der Middeleeuwen*”, was de vijfde (niet de derde, *ibid.*) prior van de Grande-Chartreuse (1110–1136). Hij tekende de bestaande gebruiken op in wat z.v.a. de regel der Kartuziers geworden is (1128) en regelde de zang, waarop we nog terugkomen.

OP ZOEK NAAR OUDE ORGELS IN BELGISCH-LIMBURG

II-Maaseik en de Maasdorpen

L ANGS de Maas wemelt het van dorpen; afgaande op hun aantal en hun ouderdom, zou men mogen verwachten er een behoorlijke kwantiteit van uit oudheidkundig oogpunt waardevolle orgels te vinden. Helaas is de balans niet zeer gunstig. Dat is wel een verschil met bij voorbeeld Groningen of Friesland, waar men, zelfs in zeer kleine dorpen, vele belangwekkende instrumenten aantreft. Onder de bezochte Maasdorpen van Lanaken tot en met Kessenich zijn er vele, die òf een instrument zonder enige oudheidkundige waarde hebben òf in het geheel geen pijporgel. Maar ondanks de vele tegenvallers zijn er toch ook instrumenten van waarde, al zijn ze doorgaans in slechte staat: ja, er zijn zelfs enige orgels van allure onder. De bezochte kerken staan in: Lanaken, Neerharen, Rekem, Uikhoven, Boorsem, Cothem, Opgrimbie, Mechelen, Vucht, Eisdën, Leut, Meeswijk, Lanklaar, Stokkem, Dilsen, Rotem, Elen, Wurfeld, Maaseik, Aldeneik, Ophoven, Geystingen en Kessenich, in totaal 23 plaatsen met 27 kerken. De volgende orgels zijn van waarde of bezitten althans antieke fragmenten:

Rekem, parochiekerk. De kast dateert uit 1808 en is zeer fraai van lijn; de frontpijpen zijn van hout en in aluminiumkleur geverfd. Het instrument zelf is vernieuwd; het is mij niet bekend of er in het binnenwerk ook nog oud materiaal aanwezig is. De kerk is zeer stemmig.